

A kiképzés formái és módszerei

(Fordítás a *Vojennaja Miszl* 1972/5. számából)

A haditechnikában végbemenő forradalom növelte a tiszti állomány felkészítésével szembeni követelményeket, a kiképzés és a továbbképzés rendszerének tökéletesítését, úgy a tanintézeteknél, mint a csapatok továbbképzéseiben.

A Szovjetunió honvédelmi minisztere A. A. Grecskó marsall a „katonai tanintézetek feladatai az SZKP XXIV. kongresszusának határozatai alapján” — a katonai tanintézetek vezetőinek tartott előadásában kiemelte: „A fegyveres erőink előtt álló bonyolult politikai és katonai feladat megköveteli a katonai káderállomány minőségi felkészítésének további javítását.” Az értekezlet résztvevői a tanintézetek kiképzési feladatainak további tökéletesítéséről, a kiképzési módszerek javításáról tárgyaltak. Ezen a téren igen sok összetett megoldatlan probléma van, akár általános didaktikai, illetve a kiképzés egyes részterületeinek vagy egyes tantárgyainak vonatkozásában, különösen a harcászati és hadműveleti tantárgyaknál.

A halgatók kiképzésének formája és rendszere az általános módszertan fontos eleme. A kiképzés folyamatának tökéletesítése véleményünk szerint megköveteli a jelenlegi formák és módszerek további javítását.

A kiképzési folyamat tökéletesítésére a katonai tanintézeteknél megkülönböztetett figyelmet fordít a *Vojennaja Miszl* „Katonai Elmélet” c. folyóirat. Az 1972. évi 1. számban megjelentette a Baszkakov vezérezredes cikket, melynek alapvető mondanivalójával teljes egészében egyetértünk. Ebben a cikkben kifejezésre jut például, hogy a kiképzési folyamat tökéletesítése nem jelentheti a korábban használt és bevált kiképzési módszerek teljes elvetését. Ezzel a felfogással egyet kell értenünk. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy a kiképzés régi formáihoz és módszereihez megfelelően kell viszonyulni.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy a mai napig nem alakult ki egységes nézet az oktatás formáiban és módszereiben.

Ahogy a „Pedagógiai enciklopédia”-ban ez a meghatározás szerepel: „Napjainkban nem alakult ki egységes nézet az oktatási módszerek értelmezésében, nincs általánosan elismert nomenklatúrájuk, a megismerési folyamat irányításának módszerei nem rendszerezettek, az objektív törvényszerűségek alapján még nem kellően kimunkáltak”.

Ezt a meghatározást a témával kapcsolatos különböző irodalmak csak alátámasztják. Így például a „Pedagógiai szótár”-ban „az oktatás szervezésének formája” fogalom szerepel (más forrásokban az oktatás formáira változik, egy megint másik irodalomban oktatási foglalkozások szervezésének formáiként szerepel stb.), ami magába foglalja az előadást, a tanulók önálló munkáját, termelési gyakorlati foglalkozásokat, konzultációt, házi feladatot.

Az oktatás módszereit elsősorban az ismereti források alapján különböztetjük meg: szó (szóbeli közlés, írott szöveg), tárgyak vagy azok ábrázolása (fotók, művészeti ábrázolás, szimbólikus ábrázolás) gyakorlati tevékenység, laboratóriumi, illetve gyakorlati munka. Meg kell jegyezni, hogy néhány pedagógus az oktatás módszereit logikai tevékenység jellege szerint különbözteti meg. (Összehasonlítás, analízis, szintézis, indukció, dedukció) és a hallgatók önállóságának színvonala szerint („Pedagógiai szótár”).

Ezeket a kérdéseket megint másképp tárgyalja a „Pedagógiai enciklopédia”.

A „Katonai pedagógusok” szerzői a kiképzés formáiként a tantermi és terepfoglalkozásokat, gyakorlásokat, harcászati lövészeteket és rakéta indításokat, gyakorlatokat, hadijátékokat, ügyviteli munkát határoznak meg. A kiképzés alapvető módszerének az előadást, az oktatott tananyag megvitatását, bemutatását, gyakoroltatást, az önképzést és a gyakorlati munkát tartják.

A „Katonai Főiskola pedagógiai és pszichológiai kérdései” c. könyvben a kiképzés alapvető módszereinek az előadást, az önálló munkát, a tananyag megvitatását, szemináriumokon és tantermi csoportos foglalkozásokon, a bemutatást, a gyakoroltatást, a kutatást és gyakorlati munkát határozzák meg.

A Légvédelmi Parancsnoki Akadémia VI. módszertani tudományos konferenciáján (1971. március) „A hallgatók kiképzése és nevelési módszereinek és formáinak tökéletesítése” c. előadásban a forma és a módszer fogalma azonosképpen van meghatározva. A zárszóban viszont már teljesen más értelmezést adnak a kiképzés formáiról és módszereiről.

A felhozott példák bizonyítják a kiképzés formáinak és módszereinek a különböző értelmezését. Feladatunknak ebben a tanulmányban azt tűztük ki, hogy az általános meghatározások alapján olyan logikusan rendszerezett módszerhez jussunk el, amely lehetővé teszi az adott probléma egyértelműbb megközelítését.

A didaktika alapvető tételeinek tanulmányozása, valamint a katonai pedagógusok nézeteinek általánosítása és a Frunze Katonai Akadémia hadművészeti oktatás tapasztalatainak alapján kidolgozták az oktatási módszerek és formák sajátos rendszerét. Az általuk ajánlott módszerek és formák a kiképzés valamennyi tantárgyára vonatkozóan — meggyőződésszerűen — minden tanintézeti hadművelési és harcászati kiképzés alapját képezheti.

Abból indulunk ki, hogy a kiképzés, illetve az oktatás meghatározott formák között valósul meg, amely tükrözi a szervezeti struktúrát is. A formák kifejezik: a kiképzendők összetételét és csoportosítását, a foglalkozások felépítését, az egyes foglalkozások helyét és levezetésének rend-

jét, valamint a tanár és a hallgató tevékenységének sajátosságát és szerepét. A hadművészet oktatásának általunk megszerezett szervezeti formáit az 1. sz. vázlat mutatja. A hadművészet oktatásának formája a foglalkozások egyes típusaiban realizálódik.

Akadémiánk oktatási gyakorlata azt bizonyítja, hogy az utóbbi időben a hagyományos foglalkozások mellett (előadás, szeminárium, parancsnoki törzszvezetési gyakorlat stb.) jelentősen megnőtt a hallgatók önálló munkájának a tananyag önálló feldolgozásának szerepe és lényegesen megváltoztak a csoportos foglalkozások is (csoportos foglalkozás és gyakorlat).

A tananyag önálló feldolgozására, vagyis az önképzésre már régebben is megkülönböztetett figyelmet fordítottak. „Az önképzés ismerete nélkül — tanított Lenin — igazán egy komoly kérdés sem tárható fel.”

A korszerű harci tevékenységek bonyolultságának jellege a parancsnoki és törzsmunka terjedelmének jelentős mértékű megnövekedése, továbbá a parancsnok által hozott elhatározással szembeni felelősség megnövekedése megköveteli a hallgatók sokoldalú — a tananyag önálló feldolgozása képességeinek kifejlését — hogy a várható bonyolult feladatoknak kifogástalanul megfeleljenek.

Különös figyelmet kell fordítani — határozta meg a honvédelmi miniszter a hadsereg értekezleten — a parancsnoki állomány sokoldalú felkészítésére. A fentiek szellemében törekszünk megtanítani a tisztjeinket minden feladat kifogástalan végrehajtására, a harc körülmektől előkészítésére és a haditechnika hatékony alkalmazásának megszervezésére.

A jól szervezett és átgondolt önképzés fontos útja a fenti célok megvalósításának. A hallgatók önképzését, idő, terjedelem és jellege szerint szervezzük. Az esti önképzési időben a hallgatók önállóan tanulmányozzák az irodalmat, a kabinetekben, illetve a telephelyeken végeznek önképzést és így készülnek fel a másnapi foglalkozásokra. A tanár által kiadott harcászati feladat alapján az esti önképzési időben a parancsnok szerepében meghozzák az elhatározást.

Tapasztalataink szerint a legnagyobb eredmény a tanár jelenlétében végrehajtott önképzési foglalkozáson érhető el. Nálunk kialakult a foglalkozásoknak az a típusa, hogy a délelőtti tanórákban a hallgatók tanár jelenlétében végeznek önképzést és ezen is önállóan jutnak elhatározásra. Ezek az önképzési foglalkozásokon a tanár csupán felügyel a hallgatói elhatározások kimunkálásának folyamatára, esetleg egyénileg konzultál az elhatározás kidolgozásának módszereit, illetve más, a hallgatók által felvetett kérdésekben, de nem ismerteti az adott konkrét helyzetre vonatkozó optimális elhatározás lényegét.

Ezzel a tanárnak lehetősége nyílik a hallgató jártasságának, önállóságának, munkaszeretetének, állhatatosságának, valamint az elhatározás kidolgozás egyéni módszereinek megismerésére stb. Ezután a tanár tanulmányozza a hallgatók által hozott elhatározásokat és azokból levonja a megfelelő következtetéseket és általánosításokat.

A foglalkozás logikai rend szerint folytatódik majd befejezésként a hozott elhatározások, valamint a kimunkált okmányok elemzése. Ezen a foglalkozáson a hallgatók jelentik a hozott elhatározást és azt indokolják, amelyet az önképzés során a tanár jelenlétében munkáltak ki.

A tanár elemzi a hallgatók által jelentett elhatározásokat, ismerteti a témával kapcsolatos elvi következtetéseit és ellátja a hallgatókat gyakorlati tanácsokkal, a felmerült hiányosságok kiküszöbölése céljából.

A hallgatók önállóan „belejönnek” a helyzetbe, ugyanakkor a tanár is megismeri a kérdések elsajátításának mértékét, az egyes hallgatók részéről (sajátosan fordított kapcsolat) az önképzés módszereivel a hallgatók az elméleti alapokat mélyebben sajátítják el és nagyobb gyakorlati jártasságra tesznek szert.

Célszerűnek látszik röviden szólni a kiképzés formáiról is, amelyekre napjainkban a pedagógiai irodalom különös figyelmet fordít. Azok a véleménykülönbségek sem hagyhatók figyelmen kívül, amelyek e kérdésben vannak. A mi álláspontunkat ebben a kérdésben a 2. sz. vázlat tartalmazza. Abból indulunk ki, hogy minden oktatás meghatározott módszerekkel valósul meg, ami egyben kifejezi a kiképzési célok elérésének útjait is.

A kiképzési módszer a tanár részéről az ismeretek átadásának, illetve a hallgatók által történő elsajátításának módja, ismeretek és jártasságok, ok és okozat feltáró, képességek, világnézeti szemlélet fejlesztésének módja.

Az oktatás valamennyi módszerének az alapját a marxizmus—leninizmus, a dialektikus materializmus képezi.

A szárazföldi csapatok hadművelati művészete tantárgyat alapul véve a módszerek alapvető csoportjaihoz véleményünk szerint az alábbiak tartoznak: didaktikai, logikai, matematikai, rávezető (heurisztikus) és programozott. A módszerhez tartozik például a tananyag szóbeli közlése, annak megvitatása, bemutatása és a gyakorlás.

Minden módszer meghatározott formákban realizálódik. Például a szóbeli közlés végrehajtható elbeszélő, előadás stb. formában. Minden módszer vagy annak egyik formája feltételez ilyen vagy olyan metodikai beütést (hangsúly, gesztikulálás, mimika, beszéd üteme, a feszültség feloldása stb.).

Mi úgy látjuk, hogy egységes tartalmú, minden tantárgyra egyformán használható módszer nincs, még akkor sem, ha azt módszernek nevezik, mert azok tartalma nem azonos. A módszer tartalmát meghatározza: az adott katonai tanintézet sajátossága és függ a tantárgy oktatásának céljától, tartalmától.

Maradjunk az Akadémiánkon, a nálunk elfogadott és a hadművelati művészet oktatásában alkalmazott módszernél, konkrétan a logikai és a heurisztikus (rávezető) módszereknél.

A logikai módszerekhez tartozik az analízis és szintézis, indukció és dedukció, összehasonlítás, általánosítás, absztrahálás, valamint a konkretizálás stb.

Ezek a módszerek kettős jellegűek, egyrészt a pedagógus és a hallgatók gondolkodását tükrözik, másrészt az oktatás módszereit, amelyeknek a felhasználása nagyon sajátos és más módszerekkel együtt vegyesen kerülnek alkalmazásra. Pl.: A szóbeli ismertetés során egyik vagy másik jelenség megmagyarázása induktív módszerrel történik, majd ezt továbbfejlesztve a részismereteket az általános ismeretekhez és át lehet lépni a deduktív módszerhez, az ismert általános ismeretből a részismeretekhez.

Különféleképpen alkalmazzák a logikai módszereket a tanárok és a hallgatók, de egységes dialektikus kölcsönhatásban. A logikai módszerek kettős jellegüknél fogva néhány kutatót is megzavart és kételkednek a kép-zés módszereihez való tartozás jogosságában. Ez hiábavaló kételkedés. Már Usinszkij is mondta, hogy az olyan logikai műveletek, mint az indukció és dedukció, analízis, szintézis nemcsak a gondolkodás formáját tartal-mazzák, hanem az ismeretátadó által tudott más fogalom átvitelének di-daktikai befogadását is.

A heurisztikus (rávezetési) módszer szerepét a hadművelleti művé-szet sajátossága határozza meg, amelyben lényeges helyet foglal el az el-határozás meghozatala. Az utóbbi feltételezi a várható harci cselekmények gondolati modelljét, ami nem választható el az alkotó folyamattól. A had-művelleti művészet mindig nyitott az új, a sablonmentes szituációk szá-mára. Természetesen algoritmizált elemei is vannak az elhatározás meg-hozatalánál. Pl.: Feladat tisztázás, helyzetmegítélés stb. A hallgatók el-sajátítják az elhatározás kidolgozásának algoritmusát, de ugyanakkor a legfontosabb konkrét helyzetnek megfelelően bonyolult viszonyok között, ésszerűen tudják alkalmazni az elhatározás meghozatalával kapcsolatos elveket. Az ilyen kitűzött cél nem érhető el a rávezető (heurisztikus) módszerek alkalmazása nélkül, amely képessé teszi a jövő parancsnokait a tanultak ésszerű felhasználására.

Egyre inkább alkalmazásra kerülnek a matematikai módszerek is, a harci cselekmények modellezésével, valamint a harcászati és hadművelleti számvetések számítástechnikai eszközökön, elektronikus számítógépeken történő elkészítésével.

A tanár és a hallgató különbözőképpen viszonyulnak ehhez a kérdés-hez. A tanár a kialakult helyzet bizonyítására, a hallgató a parancsnoki tevékenységének megalapozására használja a számítógépeket.

Baszakov elvtárs cikkében megjegyzi, hogy a rész módszerek kimun-kálása szigorú rendszerezést kíván. A hadművelleti művészet oktatási for-mái és módszerei rendszerezésének általunk javasolt változata, az általa elképzelt feladat végrehajtásának egyik változata. Az ilyen rendszerezés nem lehet öncélú. Nagyon fontos nemcsak az oktatás formáinak és mód-szereinek meghatározása, hanem a konkrét alkalmazás területeinek fel-kutatása is, minden tanintézetnél, illetve tantárgynál.

A kutatások, valamint a gyakorlati tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az oktatás formái és módszerei összekapcsoltak, egymást feltételezik és befolyásolják egymást, illetve hatnak a teljes oktatási folyamatra.

A tudás szintjét, az elsajátítandó ismereteket és jártasságokat a ki-képzési célok, a tanintézet profilja, a kibocsátottak tevékenységének vár-ható jellege, az oktatott tantárgy fejlettségének színvonala alapján ha-tározzák meg.

A meghatározott kiképzési célt az ilyen, vagy olyan módszerrel leve-zetett különböző foglalkozásokon érik el.

Minden foglalkozásnak megfelel néhány módszer, de az egyikük kö-zülük a fő, a vezető módszer, ha nem is a teljes foglalkozáson, de egyik részén.

A katonai pedagógusnak annál jobb a gyakorlati tevékenysége, minél több módszert ismer, és az oktatás során minél változatosabban, vegyesen alkalmazza azokat.

Következésképpen a tanár felkészültségét mutatja az a képessége, hogy az oktatás során a különböző módszereket milyen változatossággal tudja alkalmazni.

Az egysíkú módszerekkel vezetett foglalkozás fárasztó a hallgatók részére, fékezik a tananyag elsajátításának folyamatát és megnehezítik annak megértését. Ha a tanár a foglalkozás során helyesen alkalmazza a különböző módszereket, nevezetesen a szóbeli ismertetésnél az elbeszélést, magyarázatot stb., a bemutatást: filmet, diafilmet stb., analízist, szintézist, a hallgatóknak felveti a problémákat és ösztönzi őket a gondolkodásra, feltárja előttük a problémák megoldásának járható útjait, ha a tanár a tananyagot lelkesen adja elő, annak reakciójaként a hallgatók figyelmesen és érdeklődve hallgatják az előadást, akkor a tanár nyugodt lehet, mert a foglalkozása a célját eléri.

Az utóbbi időben a tanszék által készített szociológiai kutatások, valamint a pedagógiai kutatások tapasztalatai eredményeinek általánosítása mutatják, hogy a pedagógusok többsége minden foglalkozáson 4—6 vagy több oktatási módszert szükséges mérvben kombinálva alkalmaz.

A hadművelleti művészet oktatása során a didaktikai módszerek alkalmazására az összoktatási idő több, mint 80%-át, a matematikai módszerekre az összoktatási idő kb. 10—15%-át, heurisztikus (rávezető) módszerekre a fennmaradó 5—10%-át alkalmazzák.

A más módszerekkel kombináltan alkalmazott logikai módszerek tanáronként változóan 40—100% között van. Csupán érdekességként jegyezzük meg, hogy a didaktikai módszereket valamennyi megkérdezett tanár alkalmazta, a matematikai módszereket a megkérdezettek 80%-a, a heurisztikus (rávezető módszereket) nem sokan, a megkérdezettek kb. fele.

A kérdésekre adott válaszok meggyőztek arról a vitathatatlan igazságról is, hogy minél tapasztaltabb a tanár, annál sokrétűbben alkalmazza a módszereket.

A hallgatók hadművelleti és harcászati oktatásának bonyolultsága rákényszerít a módszertan javításának szükségességére és az a tény „hogy a hadsereg és a flotta tisztjének rendelkeznie kell sokoldalú ismeretekkel, mert minden egyszemélyi parancsnok és politikai vezető pedagógus, gazdálkodó, az adott fegyvernemi szakterület specialistája, ismernie kell a haditechnikát és annak harcban hatékony alkalmazását.”

A hallgató, mint a jövő pedagógusa, nevelője elsajátítja a katona pedagógiai és módszertani ismereteket, jártasságra tesz szert. Jelentős mértékben ezeket az ismereteket nemcsak kimondottan a pedagógiai témájú tantárgy foglalkozásai során sajátítja el, hanem a hadművelleti, harcászati, kiképzés alatt is átveszi a vele foglalkozó tanár tapasztalatait is.

Ezért a tanári állomány kiválasztásával és felkészítésével szemben igen magasak a követelmények, akik kellő csapattapasztalattal, tudományos képesítéssel és szakismerettel, pedagógiai felkészültséggel kell rendelkezzenek azért, hogy hatékonyan tudják alkalmazni a képzési cé-

lok elérése érdekében a képzési módszereket és formákat, mert csak így válhatnak jó tanárokká.

Megtisztelő, de sokrétű és bonyolult feladata ez a professzoroknak és a tanári állománynak és ez részükről kemény, lelkes, rendszeres önképzést igényel.

Mi csak az oktatási formák és módszerek néhány kérdését érintettük, valamint azok osztályozását egy konkrét tantárgyra vonatkoztatva és megjelöltük a tökéletesítés útjait is. Ezeknek a problémáknak a fontossága, valamint a továbbfejlesztésük jelentősége úgy a tanintézeteknél, mint a csapatoknál több kérdéssel együtt további körültekintő kutató munkát igényel.

Nálunk még nincsen például megfelelő mennyiségű, alaposan előkészített bemutató terem, ahol bemutatásra kerülnének a képzés optimális módszerei, a módszerek kombinációi, továbbá az oktatás technikai eszközök felhasználásának lehetőségei a foglalkozások egyes fajtáiban, illetve speciális foglalkozások levezetésében.

Még nem teljesen megoldott a képzési folyamat célirányosságának javítása sem, amelynek különös jelentősége van úgy a tiszttel szembeni követelmények megnövekedése, mint az oktatási idő terjedelmének csökkentése szempontjából.

Nem kellően kimunkáltak a pedagógiai tudományos kísérletek módszerei az összefgyvernemi képzést folytató tanintézetekben, a hallgatók hadművelleti és harcászati tudásszintjének és jártasságának megszerzése, pszichológiai lehetőségei, a rendelkezésre álló módszerekkel és oktatás-technikai eszközökkel.

Nincsenek pontos útmutatások az összefgyvernemi tanintézetek hadművelleti és harcászati kiképzési módszertan lehetőségeinek kikísérletezésére, a tudásszint és jártasság további tökéletesítésének lehetőségeire a jelenlegi módszerekkel és oktatástechnikai eszközökkel. A későbbiek során további kimunkálásra vár az összefgyvernemi tisztek kiképzése távlati fejlesztésének problémái, a kiképzés során olyan hivatásból adódó elméleti tevékenységre történő felkészítés is, mint a bonyolult, a korszerű viszonyok közötti elhatározás meghozatala.

Szükséges egynéhány megalapozott, a kiképzési folyamat egységes hatékonyságú mutatójának kimunkálása, amely nélkül a fejlesztés útja és a fejlettség foka nehezen állapítható meg.

Mindezek azt mutatják, hogy szükség van a kiképzés formáinak és módszereinek tökéletesítésére és az elért eredmények célszerű felhasználására az oktatásban, valamint a tanár állomány pedagógiai jártasságának fejlesztésére, többek között az oktatás formái és módszerei széles körű alkalmazásában. Végezetül a hallgatók oktatása és nevelése, hatékonyságának fejlesztése véleményünk szerint továbbra is megmarad, különösen fontos és aktuális kutatási feladatként. A későbbiek során ez kimunkálásra vár és az elért eredmények publikálása is szükséges a Vojennaja Misztr hasábjain.

A pedagógiai tapasztalatok cseréjének, a pedagógiai kutatások eredményeinek publikálására, az oktatási folyamat tökéletesítésére szervezett viták lehetőségei nagyon korlátozottak.

Valószínű, hogy azért jegyezték meg a hadsereg kiképzési értekezletén, hogy „nálunk még az oktatási folyamat tökéletesítésének kutatása igen gyenge szintű”.

Ezért vetődik fel a kérdés, hogy meggondolandó a fenti hiányosságok megszüntetése céljából speciális rendeltetésű katonai pedagógus folyóirat kiadása, lehetőségeinek megvizsgálása és ezen túlmenően az egyes tanintézetek közötti tudományos módszertani konferenciák, szemináriumok szervezése, illetve az ezeken elhangzottak az előbbieken említett folyóirat hasábjain történő publikálása.

(A vázlatok a folyóirat végén találhatóak.)